

Tomislav Jerala

Uspjesi i nedopustive nedaće kutinske Petrokemije¹

Sažetak: Obuhvaćeno je razdoblje od osnivanja kutinske petrokemijske i kemijske industrije 1926. do odlaska autora u mirovinu 1994. godine. Veliki razvojni uspjesi bili su izgradnja postrojenja za proizvodnju čađe (1966.) i sedam postrojenja za proizvodnju mineralnih gnojiva (1967.). Prosječna godišnja proizvodnja mineralnih gnojiva iznosila je 700 tisuća tona. Nedaće su nastupile 1983. godine, s ograničavanjem prodajnih cijena. U trenutku osamostaljenja Republike Hrvatske štete su iznosile 260 milijuna dolara. Tako je kutinska Petrokemija postala vječiti gubitaš i do danas se nije oporavila.

Ključne riječi: agrar, gnojivo, INA, INA Petrokemija, petrokemijska industrija, tranzicija, privatizacija, Tvornica mineralnih (dušičnih) gnojiva – Kutina

Uvod

Osoba sam koju je još 1958. ovlastio za evidentičara povijesti i archive nastajanja i razvoja prvog hrvatskog petrokemijskog industrijskog poduzeća, a istodobno i prvijenca jugoistočnoeuropske petrokemijske djelatnosti, tadašnji mladi tehnički direktor poduzeća Metan d. o. o. – Kutina diplomirani inženjer kemije Ivan Lugar, koji je poslije postao istinski utemeljitelj sveukupne hrvatske proizvodnje i poslovanja s mineralnim gnojivima na lokaciji Kutine.

¹ Stavovi izneseni u referatu su autorovi te se ne moraju nužno podudarati sa službenim.

Sl. 1.: Ivan Lugar, dipl. ing. kemije, utemeljitelj sveukupne hrvatske proizvodnje i poslovanja s mineralnim gnojivima u Kutini

Evidentičar povijesti i arhive postao sam i zahvaljujući nalazištu nafte na obližnjem Gojlu još iz 1917. i kasnijoj izgradnji magistralnog plinovoda Janja Lipa – Zagreb, prvim glasovitim i značajnim izvoristima nafte i prirodnog (zemnog) plina, provodeći u život ideje svojih prethodnika i vlasnika bivših privatnih tvrtki Uljanik i Methan iz Kutine dr. P. Gustavsona i inženjera Petrunića, koji su o takvim mogućnostima već sredinom 30-ih godina prošlog stoljeća kontaktirali s njemačkim kemijskim koncernom I. G. Farbenindustrie A. G. iz Frankfurta (IGF). Nekoliko je cijevi iz IGF-ovih postrojenja stiglo kao reparacija u ovdašnje skladište pa je i to pobudilo maštu budućeg razvoja Kutine.

Nedugo po završetku školovanja u Zagrebu te diplomiranja na FEN²-u (Zagreb), daleke 1957., prihvatio sam svoje prvo i jedino zaposlenje u kutinskom industrijskom poduzeću Metan s 850 zaposlenika, kao njihov prvi diplomirani

²FEN, Fakultet ekonomskih nauka

Sl. 2.: Tomislav Jerala, magistar ekonomskih znanosti i dugogodišnji suradnik na razvoju kutinske Petrokemije

ekonomist. Taj sam kolektiv napustio ujesen 1994., odlaskom u mirovinu nakon 37 godina ustrajnog stručnog i znanstvenog djelovanja na razvoju kutinske industrijske orijentacije u Petrokemiji, u kojoj je tad već radilo u složenim i teškim uvjetima kontinuiranog i smjenskog rada 3600 djelatnika (uz prirast od 14 posto godišnje), gdje sam uz svoj normalan rad još 1973. okončao dvogodišnji poslijediplomski studij iz industrijske problematike na istom fakultetu. Niz godina sudjelovao sam kao član Savjeta za naftu, plin i petrokemiju pri JAZU / HAZU. Paralelno tijekom 25 godina angažirao sam se sasvim volonterski u svoje slobodno vrijeme u organizaciji Tehničke kulture općine Kutina kao njezin organizator i instruktor na dopunskom STM³ i IT⁴ tehničkim saznanjima i rekreaciji za školarce i uopće za mlade, koja znanja nisu dostatno dobivali po školskim programima.

³STM, strojarstvo, tehnologija i ?

⁴IT, informacijske tehnologije

1. Povijest kutinske petrokemijske industrije od 1926. do 1968.

Kutinska industrijska petrokemijska povijest vezana je za svoje prethodnike iz obližnje Bujavice još od 1926., gdje je izgrađena mala tvornica plinskih čađa za preradu u tzv. karbon za izvoz u Njemačku.

Izvorište nafte i plina na Gojlu omogućilo je prijenos tehnologije i njezinu modernizaciju na uljne čađe u Kutinu 1938. za potrebe gumarske industrije. Godine 1940. izgrađen je pogon Vapnare, ali sva su ta postrojenja kao važan cilj na samom kraju Drugog svjetskog rata bombardirana pa se proizvodnju nastojalo naknadno što prije obnoviti. Tako je nešto poslije dio postrojenja za uljne čađe preseljen u Bakar. Na traženje Generalne direkcije za naftu izgrađena je 1955. tzv. Glinara za proizvodnju bentonitnih glina za isplake, sondiranje terena kao i za ljevarstvo u metalurgiji, te dekolorantnih glina za naftna i jestiva ulja, a nešto poslije toga osvojena je i proizvodnja precipitirane krede. Da bi se realizirao program Glinare, bilo je nužno prethodno istražiti nalazišta traženih i rijetkih bentonitnih glina i ulazak u rudarsko-jamsku djelatnost.

Paralelno su se odvijale vrlo složene i duge pripreme za osnivanje Tvornice dušičnih gnojiva (TDG u izgradnji), dijelom uz posredovanje PU KIZ-a⁵ (Zagreb), a s druge strane i pripreme za izgradnju Nove čađare za proizvodnju pojačavajućih čađa po zahtjevu gumarske industrije, dok su rekonstruirana postrojenja Vapnare iz 1960., zajedno s proizvodnjom vapnenog hidrata, poslovno prepuštene svojem dotadašnjem dobavljaču, poduzeću Kamen iz Sirača⁶. Sve su to podaci iz vrlo reducirane povijesne kronologije razvoja petrokemijske i kemijske industrije u Kutini do 1965. godine.

Izvršene pripreme za realizaciju dvaju navedenih suvremenih i velikih razvojnih projekata, izgrađenih 1968. godine, u TMG-u⁷ će biti dovoljan dokaz da Kutina zauzme svoje buduće mjesto u velebnom kompleksu INA – Industrija nafte, koja je konstituirana još 1963. godine.

Novi oživotvoreni kutinski iskoraci nastupili su uskoro, nepune dvije godine nakon konstituiranja INA-e. Nije trebalo dugo čekati na prvi kutinski integrativni elaborat za pridruživanje INA-i kutinske Petrokemije, datiran 1965. godine. Tad je INA-ina poslovna orijentacija kompletirana ne samo naftom i plinom nego joj je pridodana i petrokemijska aktivnost.

Slijede veliki razvojni uspjesi. Prvo je 1966. pušteno u proizvodnju postrojenje Nove čađare, kapaciteta 12 000 t/god, visokoaktivnih i aktivnih čađa različitih tipova: ISAF, SAF, HAF te SRF i FEF na bazi američke licencije tvrtke

⁵PU KIZ, Poslovno udruženje kemijske industrije – Zagreb

⁶Sirač, općina u RH gdje je bio dobavljač vapnenca, udaljena od Kutine 35 km

⁷TMG, Tvornica mineralnih gnojiva, često nazivana Tvornica dušičnih gnojiva (TDG)

Huber (Whicita, Teksas), za domaće gumare i izvoz, uz visok stupanj korištenja kapaciteta sve do 1997., kad je to postrojenje zbog nedostatka specifične sirovine privremeno obustavljeno.

Drugi je, znatno opsežniji projekt prvog hrvatskog *greenfielda*⁸ od sedam samostojećih postrojenja za proizvodnju mineralnih gnojiva s pakirnicom, uglavnom za potrebe agrara⁹, pušten u probni rad krajem 1967. u rekordnom roku od dvije i pol godine, čime je agrar konačno oslobođen preskupih uvoznih dušičnih i ostalih mineralnih gnojiva, taj put temeljen na bazi osigurane opskrbe i korištenja domaćeg prirodnog plina s obližnjih podravsko-savskih nalazišta (udaljenih od Kutine najviše od 50 do 150 km).

Prirodni plin ključni je *input* u ukupnoj domaćoj proizvodnji gnojiva za agrar i proizvodnju hrane. On je u svijetu najdragocjenija i jedinstvena tehnološka sirovina (u odnosu na njegovu opću primjenu za energetske i druge svrhe). Tad su u okviru INA Petrokemije instalirani ukupni kapaciteti robnih proizvoda u opsegu od 750 000 tona/god različitih vrsta gnojiva, čime se taj industrijski kompleks svrstao među deset tadašnjih najvećih svjetskih kapaciteta u proizvodnji mineralnih gnojiva.

Cijeli kompleks baziran je na proizvodnji amonijaka (NH_3) koncentracije 99,5 % kapaciteta 650 t/dan, sukladno odabranoj talijanskoj licenci poznate tvrtke Casale. Na taj je način cijelom kompleksu osiguran optimalan i visok *payback*¹⁰ usklađen s njegovom potrošnjom na svim ostalim postrojenjima i to:

Intermedijeri¹¹:

- već opisani tekući, bezvodni, amonijak-1 (99,5 % NH_3)
- dušična kiselina-1 (56 %– 60% HNO_3), kapacitet 810 tona/dan, sukladno licenci francuske tvrtke Grande Parissse.

Finalni kruti proizvodi:

- kalcijsko-amonijski nitrat-1 (KAN) s 25 % dušika, kapacitet 620 tona/dan (s mogućnostima 20,5 %, 27 % i 35 % dušika), sukladno licenci tvrtke Kaltenbach
- urea-1 (karbamid) s 46 % dušika, kapacitet 300 tona/dan, nizozemske tvrtke Stamicarbon N.V. (to se dušično gnojivo dotad uopće nije ni proizvodilo u SFRJ)

⁸engl. *greenfield*, neizgrađeno zemljište

⁹**agrar** (lat. *agrarius*, poljski), naziv koji najčešće označuje poljoprivredu, također označuje poljodjelstvo, a često se upotrebljava i kao opći naziv za sve ono što je u vezi s poljoprivrednim zemljištem i zemljišnim odnosima

¹⁰engl. *payback*; povrat, povrat investicija

¹¹**intermedijer**; međuproizvod u industrijskoj proizvodnji, molekulska ili ionska vrsta koja nastaje iz reaktanta i dalje reagira dajući gotov proizvod (intermedijeri se tijekom reakcije ne nagomilavaju)

- kompleksna gnojiva NPK-1, u različitim formulacijama hranjive tvari dušika (N), fosfora (kao P_2O_5) i kalija (K), kapacitet 1360 tona/dan za uvjetni proizvod NPK 13-10-12 po tzv. karbonitričnom postupku francuske tvrtke Potasse et Engrais Chimique (P.E.C.).

2. Rezultati kutinske petrokemijske industrije od 1968. do kraja 1993.

Na svim tim postrojenjima iz I. faze TMG-a u prvom je 25-godišnjem razdoblju od 1968. do 1993. ostvarena ukupna proizvodnja robnih mineralnih gnojiva u ukupnim količinama od 17 476 tisuća tona, tj. godišnje prosječno 699 tisuća tona, odnosno dnevno prosječno 2118 tona (računato na 330 efektivnih radnih dana godišnje jer je za opći zastoj svih postrojenja zbog svakogodišnjeg generalnog remonta rezerviran ostatak od 30 dana, plus pet dana za neočekivane tolerirajuće zastoje). Tako je sasvim realno izračunato ostvarenje prosječne iskoristivosti ukupnih instaliranih kapaciteta finalnih postrojenja iz I. faze TMG-a na izvrsnoj razini od 93,2 %, odnosno punih 307 dana rada godišnje uz 100 % iskorištenja ugrađenih kapaciteta svake od naznačenih 25 godina rada I. faze TMG-a (često nazvane TDG). Još je važniji podatak da je sva ta ostvarena proizvodnja na tržištu komercijalno plasirana u količinama od 17 100 tisuća tona, odnosno 98 % sve proizvedene robe, što znači da je za prijelazne zalihe za proljetnu sjetvu i prihranu već za godinu 1994. sačuvano barem 250 tisuća, odnosno 45 % ukupnih prijelaznih zaliha. Još su dva podatka zanimljiva jer su se ozbiljno mijenjali njihovi odnosi s obzirom na razvoj TMG-a. Riječ je o udjelu izvoza i udjelu hranjive aktivne tvari (HAT) sadržane u gnojivima. Budući da se to evidentiralo zajedno s komercijalnom problematikom, bit će obrađeno nešto poslije, iz zajedničkih podataka iz I. i II. faze TMG-a.

Taj prosječni podatak za proizvodna ostvarenja svih proteklih 25 godina zavređuje posebnu pozornost kao nešto neočekivano ili nestvarno. Ali, to je ipak istinit podatak za pamćenje, jer je trebalo sinkronizirati enormno puno pažnje i znanja u svakodnevnoj operativi, koja je za vrijeme Domovinskog rata bila ugrožena stalnim uzbunama i opasnostima od većih havarija. Proizvodnja na ključnom postrojenju Amonijaka-1 morala se zatvoriti još 12. veljače 1991. jer bi posljedice moguće havarije za djelatnike i stanovništvo bile preopasne i smrtonosne. Sretna je bila okolnost da je Amonijak-2 s usavršenom tehnologijom i povećanim kapacitetom već bio spreman za cjelovitu zamjenu.

Sve su to bili rezultati upornog, stručnog, visokoorganiziranog i vrijednog radnog kolektiva, koji se pripremao od 1987. za stjecanje priznanja za izvrsnost,

po svim elementima ISO¹² standarda, i po većini objecka koje se pritom uobičajeno traže. Traženi QA¹³ Lloyd's dokument nije pribavljen do mojeg odlaska u mirovinu 1994. godine pa me suradnici nisu više ni morali izvještavati o rezultatima tih napora. Saznao sam tek puno poslije da je tadašnji predsjednik tog novog dioničkog društva Gojko Zovko na samom početku mandata imao čast 24. lipnja 1995. preuzeti očekivano priznanje dostignute kakvoće proizvodnog programa i poslovanja te, u doba snažnog razvoja i tehnološke modernizacije nekad napredne i dobro organizirane tvrtke.

Zbog državnog interesa i stasalih kaprica međurepubličkih sukobljavanja unutar SFRJ, intervencijom i uredbom o fiksnom blokiranju (tzv. maksimiranju) prodajnih cijena svih svojih proizvoda na dugi rok (čitavih osam godina) još je 1983., usred enormno visoke godišnje inflacije (prosječno 56 %), i bez ikakve krivnje natovaren nepodnošljiv teret svih posljedica tako visoke inflacije. Sve se to događalo u kritično vrijeme nesređenih godina u doba rastakanja i istodobnog osamostaljenja RH iz SFRJ.¹⁴

Takva stanja nisu previše zabrinjavala vodstva najveće hrvatske naftne kompanije i poduzeća SOUR-a¹⁵ INA Zagreb, a posebno što se događalo i u ovoj sastavnici i članici velike i napredne tvrtke INA Petrokemija – Kutina, jer su se tako nastali problemi trebali rješavati kroz republička tijela i budžetska sredstva SRH¹⁶ (kao što se to radilo i za ostale proizvođače mineralnih gnojiva izvan SRH u Jugoslaviji). Tadašnji TMG iz Kutine, tad još uvijek uvjeren u 25-godišnju uspješnu suradnju u okviru SOUR-a INA Zagreb, očekivao je pozitivan rasplet nastalih štetnih posljedica takve politike. One su se pokušale isprva rješavati podnošenjem tužbi protiv SIV-a¹⁷ bivše SFRJ, ali su sudske vlasti djelovale sinkronizirano sa SIV-om pa su rješenja nastalih velikih problema odgađala i kroz očekivano priznanje po podnesenom zahtjevu još iz 1987. godine za dodjelu standarda ocjene kvalitete rada i poslovanja po ISO kriterijima za izvrsnost djelovanja i poslovanja tad uzorne članice INA-e. Priznanje je došlo sa zakašnjenjem od nekoliko godina pa nije moglo pomoći u objašnjavanju nastalih problema koji su se nadvili nad tad još uvijek kutinskom INA Petrokemijom. Praktički je bila riječ o nastalim štetama u visini od 260 milijuna dolara, koje su sjele na teret te dugogodišnje članice INA-e u vrlo osjetljivom trenutku osamostaljenja RH, s mnoštvom kadrovskih promjena na svim razinama i bez potrebnih sredstava za rješavanje tog umjetno stvorenog problema. To

¹²ISO (engl. International Organization for Standardization), Međunarodna organizacija za normizaciju

¹³QA (engl. *quality assurance*); osiguranje kvalitete

¹⁴SFRJ, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija

¹⁵SOUR, složena organizacija udruženog rada

¹⁶SRH, Socijalistička Republika Hrvatska

¹⁷SIV, Savezno izvršno vijeće (vlada)

je u najmanju ruku pojelo svu stvorenu akumulaciju iz 20-godišnjeg poslovanja tzv. I. faze TMG-a, a zatim ozbiljno naštetilo podmirivanju preostalog dijela nepodmirenih anuitetskih obveza za izgradnju II. faze TMG-a (za oko 150 milijuna dolara), te dovelo uspješnu tvrtku u nelikvidnost, insolventnost i opći kolaps.

Nažalost, nije shvatljivo da postoje odgovorne osobe koje smatraju da, uz takve proizvodne rezultate kakve su udružene snage kolektiva Petrokemija ostvarile, mogu zamišljati da su sve to radili bez ostvarene akumulacije i poslovnog profita, pa i zbog činjenice da su im prosječne plaće bile čak 15 % niže od prosječnih plaća u INA-i, što se moglo protumačiti kao neka vrsta samodoprinosu za realizaciju budućeg i dogovorenog programa razvoja II. faze TMG-a u korist agrara.

Nije shvatljiva ni činjenica da se u javnost plasirala informacija o poduzeću kao vječitom gubitaku, kako se moglo čuti od odgovornih ljudi iz svojedobne vlasti nove RH, uz postignute i prikazane proizvodne učinke sadržane u silnim milijunima tona proizvedenih mineralnih gnojiva, u kompliciranoj, usloženoj i opasnoj kemijskoj preradi i borbi s korozijom bez nezamislivog i nužnog stručnog osoblja na održavanju trajne kondicije svih tih međusobno ovisnih postrojenja kroz 330 dana godišnje. Svatko bi od njih trebao pročitati barem nešto iz knjige profesora agronomije V. i B. Pavleka pod naslovom *Problem hrane ili gladi u svijetu*, koja pruža informacije o značaju i ulozi mineralnih gnojiva u fertilizaciji raspoloživog zemljišta i sprečavanju gladi u svijetu.

Također, nije jasno kako je bilo moguće pretpostaviti da Petrokemija može ući u realizaciju svojeg razvojnog iskoraka u 1980./1981. godini, nazvanog II. faza TMG-a, bez osiguranih sredstava iz vlastite akumulacije, barem za vlastito učešće u toj značajnoj investiciji u vrijednosti od tadašnjih 330 milijuna dolara. Taj se projekt ne bi mogao realizirati i pustiti u probni pogon s postrojenjem Amonijak-2, nego potkraj 1983. godine (točno 9. listopada), kojim je uspješno zamijenjen postojeći manji, ali i rizični Amonijak-1 zbog svojih tehnoloških specifičnosti i mogućih ratnih havarija.

Vrijeđa ljude koji su radili i opredijelili se za rad u Petrokemiji svaka konstatacija da je tvrtka vječiti gubitak, što nije niti je mogla biti istina. To mogu potvrditi svi koji su procjenjivali izrađeni *Feasibility study* iz 1981. godine, odnosno Investicijski program projekta II. faze TMG-a, odluke partnerske bankarske kuće PBZ, angažirane institucije Petrokem Zagreb, osoblja Svjetske banke (World Bank) iz Washingtona DC zaduženog za sindikalizaciju sudionika i podršku projektu, kao i svih nadležnih tijela za odobravanje projekta od RIV-a¹⁸ Socijalističke Republike Hrvatske.

¹⁸RIV, Republičko izvršno vijeće

Istina o projektu II. faze TMG-a utvrđena je dogovorno na razini RIV-a SRH, cijelog SOUR-a INA te kutinske INA Petrokemije kao budućeg realizatora tog razvojnog projekta, pripremljenog nakon pomnog izučavanja tržišnih potreba već uhodanog gravitacijskog okruženja, te ocjena izvoznih mogućnosti, a sve na bazi zahtjeva potrošača gnojiva i njihovih udruženja, koji su inzistirali na tzv. 100 % vodotopivim vrstama mineralnih gnojiva u odnosu na dotadašnju proizvodnju NPK gnojiva sa 100 %-nom citratnom topivošću po tzv. karbo-nitričnoj tehnologiji, te višeg stupnja kompleksnosti, zajedno s višim sadržajem hranjive (aktivne) tvari, po čemu se potrošačima osigurava konkurentnija cijena i viša kvaliteta proizvoda (robe sa smanjenim balastom). Pri svemu tome računalo se s povećanom potrošnjom, tj. približavanjem potrošnji gnojiva u sličnim razvijenim zemljama Europe.

Evo nekoliko osnovnih informacija o gabaritima projekta TMG-a nazvanog II. faza TMG-a kreiranog 1980./1981. godine:

Intermedijeri:

- amonijak-2, tekući, bezvodni (99,5 % NH_3), kapacitet 1360 t/dan, sukladno licencijski američke tvrtke Kellogg
- dušična kiselina-2 (nitratna) (50 % – 65 % HNO_3), kapacitet 1260 t/dan, sukladno licencijski francuske tvrtke Grande Paroisse
- sulfatna kiselina (H_2SO_4), kapacitet 1500 t/dan, sukladno licencijski njemačke tvrtke Chemibau Bayer
- fosfatna kiselina (H_3PO_4), kapacitet 500 t/dan (kao P_2O_5 , sukladno licencijski tvrtke Fisons).

Finalna kruta gnojiva:

- urea-2 (karbamid) 46 % dušika, kapacitet 1500 t/dan, sukladno licencijski talijanske tvrtke Stamicarbon
- kalcijev amonijev nitrat-2 (KAN), kapacitet 760 tona/dan, sukladno licencijski tvrtke Kaltenbach
- visokokonzentrirana kompleksna i vodotopiva NPK gnojiva, po fosfoni-tričnom postupku, kapacitet 1500 t/dan, po francuskom izvođaču tog objekta tvrtke Creusot-Loire.

Svega finalna kruta gnojiva:

Ukupno: 1 251 000 t/god za najviše 330 dana/god.

Dopunski program, finalni tekući proizvodi – kemikalije:

- amonijak-2, raspoloživo iz postrojenja, 41 800 t/god.
- fosfatna kiselina, raspoloživo iz postrojenja, 33 800 t/god.
- dušična kiselina-2 (nitratna), raspoloživo iz postrojenja, 15 300 t/god.
- sulfatna kiselina, raspoloživo iz postrojenja, 32 100 t/god.

Sl. 3.: Detalj postrojenja Amonijak-2

Spomenuti razvojni program II. faze TMG-a pripreman je dvije godine na zahtjeve velikih potrošača gnojiva, odnosno zahtjeve tržišta još u razdoblju 1980./1981., a okončana je njegova kompletna realizacija po etapama, najprije s Amonijakom-2 još 1983. te u drugom polugodištu 1984. za preostali dio projekta. Razlozi brzanja za Amonijak-2 već su navedeni, kako bi mogli količinski osiguravati nesmetan istodobni rad preostalih postrojenja I. i II. faze TMG-a, postići racionalizaciju u ekonomiji potrošnje ključne sirovine prirodnog plina, jer je bitno izmijenjena njegova tehnologija, pogotovo nakon svakog prekida rada iz raznih razloga pri novom uhodavanju s ranijih sedam dana (kod AMO-1) na dva dana (kod AMO-2).

Sasvim nova postrojenja, prvo za sulfatnu, a zatim i za fosfatnu kiselinu, taj su put ušla u program II. faze TMG-a, kojim se ostvaruje tzv. 100 %-tna vodotopivost te važne vrste mineralnih gnojiva iz grupe NPK finalnih proizvoda, s brojnim i vrlo različitim formulacijama. To su nove vrste visokokonzentriranih NPK gnojiva po tzv. novom fosfonitričnom postupku. Dok su NPK gnojiva proizvedena u okviru I. faze ostvarivana jednostavnijom tehnologijom i bez dvaju novih postrojenja, koja su izbjegnuta kao kompromis zbog tadašnjeg nedostatka raspoloživih investicijskih sredstava, u II. fazi to se više nije moglo niti željeti izbjeći jer su veliki potrošači inzistirali na najvišoj mogućoj kvaliteti složene i skuplje vrste NPK gnojiva. Jasno je da će se viša kvaliteta novih

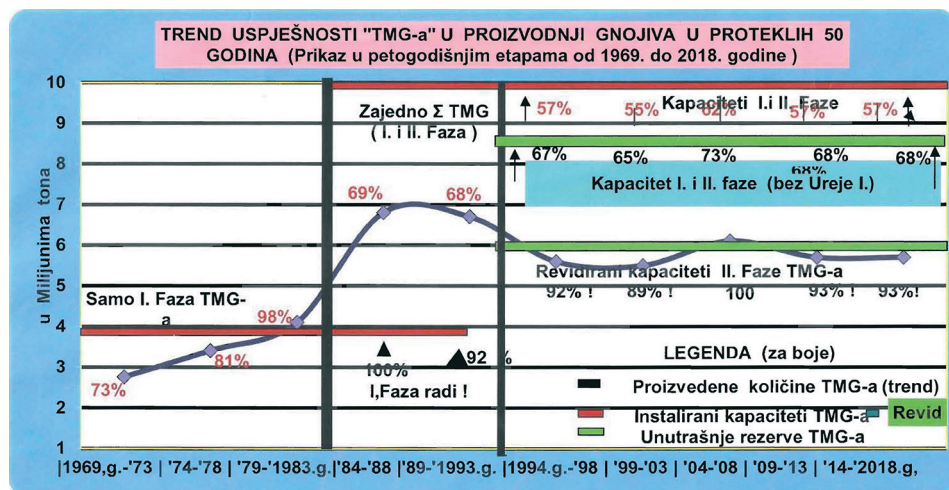
NPK gnojiva odraziti na njihovo poskupljenje (neznatno), jer im se bitno mijenja kvaliteta primjene te istodobno omogućuje puno veći udio hranjive aktivne tvari (HAT), nužne za rast prinosa svih poljoprivrednih usjeva, koji su čista ishrana nužna za povećanje svih prihoda u agraru. Bez pravilno dozirane fertilizacije kao i drugih važnih faktora, danas više nema ni suvremene ni bogatije poljoprivrede.

Treba naglasiti da je prosječni sadržaj HAT-a na postrojenjima I. faze iznosio do 31 %, dok su te karakteristike iz II. faze dovedene do savršenstva, ovisno o asortimanu, čak do 45 %, što čini iznimno visoko povećanje prosječne kvalitete, posebno kod novih vrsta NPK gnojiva. Pritom treba posebno naglasiti ulogu također finalnog, tad sasvim novog proizvoda – uree – koja ima važnu ulogu u sušnim klimatskim uvjetima. Na ostalim proizvodnim postrojenjima, dušičnoj kiselini, urei i KAN-u nema nekih tehnoloških inovacija, osim s raspoloživim količinama tzv. tekućih raznovrsnih kemikalija koje su viškovi neutrošenih intermedijera, uključivo i tekući amonijak za direktnu primjenu u suvremenom agraru.

U proteklih 25 godina ostvarivan je udio plasmana u tzv. klasičnom izvozu prosječno svake godine 17,6 %. U to je uključena i pojačana prodaja gnojiva u Kinu (kao trampa u zamjenu za naftu nužnu za nesmetan rad rafinerija INA-e u količini od 600 tisuća tona iz dvogodišnjeg razdoblja 1992./1993., iz razloga općeg nedostatka deviznih sredstava za normalizaciju opskrbe derivatima). Po odbitku tog interventnog izvoza, naznačen prosjek je snižen na 14,8 % u svakoj od 25 godina, odnosno na 15,8 % računato samo iz I. faze TMG-a za proteklih 20 godina.

S obzirom na nastale teritorijalne promjene pri osamostaljenju RH u odnosu na ranije gravitacijsko kutinsko tržište, postotni udio izvoza mineralnih gnojiva očekivano bi se mogao znakovito povećati kad bi se uklonile sve prepreke unutar regija bivše SFRJ. Kako izvoz igra veliku ulogu u definiranju opsega ostvarenog BDP-a RH, sređivanje tog stanja postaje sve važniji faktor vraćanja Petrokemije na svoje ranije gravitacijsko tržište na koje se u programu II. faze objektivno računalo. U prilog tomu glavnu ulogu ima Kutina, kao centar tog ukupnog obradivog zemljišnog fonda i potrošačkog područja, pogotovo nakon izvršene modernizacije kroz II. fazu, kao i poznatu konkurentnost prodajnih cijena njezinih proizvoda još iz I. faze. To posebno naglašavam zbog znatnog povećanja sadržaja hranjive aktivne tvari u gnojivu iz II. faze za nepunih 40 % (prosječni HAT s 31 % povećan je na 42 %, sve čak do 60 % ovisno o izboru asortimana, sa smanjenjem sadržaja ostalog balasta manje značajnog za kalcifikaciju tla u gnojivima).

Sve je to verificirano kroz program modernizacije iz II. faze TMG-a, još iz razdoblja prije početka uvedenog tzv. ilegalnog subvencioniranja agrara u SFRJ, zajedno s maksimiranjem prodajnih cijena svih vrsta gnojiva po odluci SIV-a iz

Sl. 4.: Trend uspješnosti Tvornice mineralnih gnojiva u petogodišnjim etapama u razdoblju 1969. – 2018.

1983. godine, usred enormne inflacije koja je trajala osam godina, sve do 1990. godine. Time smo stigli do novog poglavlja ovog uvodnog prikaza.

3. Priznanje ISO o kvaliteti proizvoda tvrtke INA Petrokemija d. d.

Pripreme za dobivanje dokumenta *Certificate of approval* počele su još 1987. godine. Dokument je svečano uručen predsjedniku Poslovnog odbora Gojku Zovku na samom početku njegova četverogodišnjeg mandata, tad već novog kutinskog dioničkog društva dana 24. listopada 1995., za ostvarene učinke još iz I. faze TMG-a, kad je poduzeće djelovalo u sastavu INA Petrokemije Kutina.

Certificate of Approval No:201642, izdan od strane ovlaštene organizacije Lloyd's Register Quality Assurance (LRQA) iz Londona, s važnošću do 30. rujna 1998. godine, (odnosno do nove promjene) bio je rezultat naših višegodišnjih napora i nastojanja dokazati se odgovarajućim međunarodnim priznanjem posredstvom brojnih međunarodnih specijalista po svakom od 18 poglavlja ove ukupne prosudbe kakvoće izvrsnosti za cijeli proizvodni i poslovni program kutinske Petrokemije, ali samo s važnošću za tzv. I. fazu TMG-a. Certifikat je predao u ime LRQA-e Edgar Katić u prisutnosti dvaju predstavnika Ministarstva gospodarstva, poduzetništva i obrta 24. listopada 1995. godine.

**Lloyd's Register
Quality Assurance**
CERTIFICATE OF APPROVAL

Potvrđujemo da je Sustav upravljanja kakvoćom u:

INA PETROKEMIJA d.o.o.
Kutina, Republika Hrvatska

*odobren od Lloyd's Register Quality Assurance Limited
prema sljedećem standardu za sustave upravljanja kakvoćom:*

ISO 9002:1994

Sustav upravljanja kakvoćom primjenjuje se na:

**Proizvodnju: UREA, jedinično dušično gnojivo i srodni proizvodi,
KAN, kalcij-amonij nitrat i amonij nitrat visoke i niske gustoće,
NPK, kompleksno mineralno gnojivo, ČAĐA.**

Potvrda br. 201642	<table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 60%;">Odobreno:</td> <td>27. rujna 1995.</td> </tr> <tr> <td>Potvrda izdana:</td> <td>27. rujna 1995.</td> </tr> <tr> <td>Potvrda vrijedi do:</td> <td>30. rujna 1998.</td> </tr> </table>	Odobreno:	27. rujna 1995.	Potvrda izdana:	27. rujna 1995.	Potvrda vrijedi do:	30. rujna 1998.
Odobreno:	27. rujna 1995.						
Potvrda izdana:	27. rujna 1995.						
Potvrda vrijedi do:	30. rujna 1998.						

 za LRQA

Ova potvrda izdana je pod uvjetom da trgovačko društvo održava svoj sustav prema zahtjevanim standardima što će biti nadgledano od LRQA.

Form 13319A (1995) The use of the Accreditation Mark indicates Accreditation in respect of those activities covered by the Accreditation Certificate Number (2).

Sl. 5.: Dokument LRQA kojim je priznata kakvoća izvrsnosti po standardu ISO 9002/1994. za I. fazu TMG-a u INA Petrokemiji

4. Tragedija kutinske Petrokemije bez njezine krivnje!

Zbog sve većih nesuglasica i bujanja nacionalizma u odnosima među republikama koje su činile socijalističku Jugoslaviju poslije smrti Josipa Broza Tita, kao posljedica nastale reorganizacije vlasti, a posebno zbog budžetske krize, odjednom je bez posebne najave ukinut dugogodišnji legalni sistemski instrument subvencioniranja agrara u SFRJ, nazvan Savezni regres za gnojiva. Budući da SIV nije smio ostaviti agrar bez određene subvencije, razmatrajući moguće solucije, opredijelio se za ilegalni model subvencioniranja i to na teret proizvođača gnojiva, sve usred enormne inflacije po godišnjoj prosječnoj stopi od čak 56 % za svaku od navedenih osam godina (od 1982. do 1990.) putem objave o ‘maksimiranju’ (tj. blokadi) postojećih prodajnih cijena gnojiva već od početka 1983., sve na štetu tzv. bogatih proizvođača mineralnih gnojiva, koji će “lako” pokrivati tako nastale štete iz svoje bogate akumulacije.

Sve se to događalo uz pomoć beogradskih suflera protiv jake i bogate INA-e, koja si dopušta samoupravno odlučivati o svojem razvoju, pogotovo o razvoju konkurentne kutinske Petrokemije. Sve se to događalo u vrijeme dovršavanja izgradnje projekta II. faze TMG-a, upravo kad su u SIV-u doznali da će se najesen iste 1983. godine pustiti u rad novi Amonijak-2 kapaciteta 1360 t/dan, kao primjer što se sve to događa u prejakoj i “bogatoj INA-i” (takve su zlobne etikete našle svoje mjesto i u presudama dvaju beogradskih sudova koji su rješavali podnesene dvije tužbe protiv “neprikosnovenog i nepogrešivog” SIV-a, koji su bespogovorno izvršavali prljave naloge najviših tijela SFRJ), i to sa sljedećim ukupnim posljedicama za proizvođače gnojiva, koji su uvijek poslovali pod strogom kontrolom nadležnih saveznih vlasti za cijene SFRJ, tablica 1.

Tablica 1.: Rekapitulacija šteta (po odluci SIV-a iz 1983.)

	Zbroj šteta za grupaciju	Zbroj šteta za TMG
Po I. tužbi 1985. (P19629/87) i presudi od 19. 10. 1988.)	340 mil. dolara	160 mil. dolara
Po II. tužbi 1987. (PŽ 883/89) i presudi od 11.04.1989.)	470 mil. dolara	260 mil. dolara

Primijenjeni model blokiranja prodajnih cijena u proizvodnom, pa i u svakom drugom poduzeću, u vrijeme enormne inflacije (čak od prosječnih 56 % godišnje, koja je neočekivano trajala osam godina sve do 1990.), spada u kategoriju neuobičajenih diskriminirajućih i nepoštenih mjera, pogotovo u društvu u kojem se već razbuktavaju međurepublička sukobljavanja na nacionalističkoj bazi, što mora rezultirati neslućenom katastrofom žrtava kojima su one bile

Sl. 6.: Prosvjedi protiv privatizacije Tvornice mineralnih gnojiva

namijenjene. Ta je mjera istodobno poslužila zapravo za kompenzaciju pri ukidanju tzv. saveznog regresa za gnojiva zbog nastale tadašnje savezne budžetske krize. Taj je regres isključivo pripadao samo agrarnim potrošačima.

Tako je počeo proces ilegalnog subvencioniranja agrara (protiv kojeg agrar nije prosvjedovao), koja je prouzročila enormne štete svim proizvođačima gnojiva koji su i inače djelovali pod strogo kontroliranim uvjetima poslovanja i to s prosječnom relativno niskom akumulacijom (osim u slučaju kutinske Petrokemije zbog iznimno visokog korištenja svih svojih instaliranih kapaciteta, već opisanih 95 % prosječno u razdoblju svih 20 prethodnih godina). Cijela grupacija po podnesenim tužbama protiv SIV-a iz 1985. i 1987. godine pretrpjela je najprije štetu od 340 milijuna dolara, da bi se taj iznos povećao na 470 milijuna, od čega je na teret Petrokemije otpadala nastala šteta od tadašnjih 260 milijuna dolara (što po sadašnjem tečaju čini u najmanju ruku iznos od 1664 milijuna kuna), koja je pala najprije na teret njezine kompletne akumulacije, a zatim na teret tzv. poslovnih gubitaka, a potom dovela do totalne nelikvidnosti. Nisu to bili nikakvi poslovni gubici, nego nasilna i sustavna otimačina sredstava pripremljenih za financiranje kompletne izgradnje kao i obveza po otplati preuzetih kredita za realizaciju programa II. faze TMG-a, stečena napornim i teškim radom od strane kolektiva Petrokemija kroz izvrsno korištenje svih

svojih kapaciteta iz prethodnih 25 godina, ostvarena čak i uz odreknuće dijela svojih plaća (koje su niz godina bile za 15 % niže od prosjeka cijele INA-e), sa stručnim vodstvom vrlo dobro organiziranog poduzeća, koje je pretendiralo po okončanju izgradnje i realizacije programa svojeg razvoja kandidirati se za priznanje izvrsnosti po ISO normi (po tom predmetu aktivnosti su počele još 1987. godine).

Već na samom početku te umjetno stvorene krize s INA-om je dogovoreno da se na SIV ne vrši totalni pritisak jer bi to moglo ozbiljnije poremetiti odnose SRH i SFRJ, što bi direktno moglo zasmetati i cijeloj INA-i. Riješeno je da se sve te nepoštene igre toleriraju, a da će se posljedice takvih pritisaka i zlonamjernih mjera naknadno dogovorno utvrđivati i na zadovoljavajuće načine rješavati, prije svega kroz kompenzacije s razine INA-e i vlasti SRH, kao što će učiniti i druge zainteresirane republike svojim oštećenim proizvođačima gnojiva, odnosno putem sanacija iz republičkih budžeta. Pritom se očekivalo da je ta mjera samo privremena i kratkotrajna dok se zajednički protesti ne uvažavaju, jer bi u protivnom takva mjera bila ne samo nezakonita nego bi spadala zbog visoke inflacije u podvale, odnosno pod urotu protiv nepoćudnih republika. Nažalost, ostvarila se nevjerovatna situacija koja je trajala sve do 1991. godine.

Sad se već može opravdano konstatirati da kutinska Petrokemija uopće nije bila gubitaš niti tzv. vječiti gubitaš, kako je to opisao u svojoj knjizi pod naslovom *Nije bilo uzalud* Slavko Degoricija, i izrekao u svojem nadahnutom govoru 12. kolovoza 1992. u povodu proslave 40. godišnjice Naftaplina pred okupljenim naftašima u Molvama. Kad to kaže jedan od osnivača stranke HDZ, zatim predsjednik Sabora, tad još u okviru SRH, ali već u tranziciji, te predsjednik Kluba zastupnika HDZ-a u Saboru RH, zatim novi predsjednik Upravnog odbora cijele INA-e te predlagatelj Nikice Valentića za generalnog direktora INA-e (koji je 1993. postao predsjednik pete Vlade RH), onda to ima određenu težinu. Zapravo, na taj je način samo opisana pretvorba "bogat,e" kutinske Petrokemije, koja je jednim opasno smišljenim zakonom te opisanom i namjerno smišljenom odlukom SIV-a iz 1983. godine pretvorila proizvođača mineralnih gnojiva u vječitog gubitaša još u Jugoslaviji.

Kako sve do kraja 1989. tijela vlasti SRH nisu INA-i niti TMG-u refundirala preračunati iznos i iznimno visoke nastale štete, teret je pao u nadležnost tijela RH, koja te terete ne priznaju, već ih ostavljaju novim vlastima INA-e ili TMG-u kao poslovne gubitke, uz odluku o općoj liberalizaciji ranije blokiranih cijena gnojiva iz 1983. godine, koja je bez javnog protesta djelovala smiješno. Anonimni autori koji su bili ovlašteni rješavati taj zaostali jugoproblem, bez za to raspoloživih sredstava, bili su tako prisiljeni na ostavku ili uz pomoć suflera s raznih strana na radikalna i jednostrana rješenja tzv. penalizacijom.

U općem pomanjkanju raspoloživih sredstava za tako veliku refundaciju, u pronalaženju izlaza iz situacije u koju su dovedeni, oni su se *de facto*

pretvorili u konačne izvršitelje tih nakaradnih odluka bivšeg SIV-a i njihovih poslušnih presuditelja po podnesenim tužbama iz pravosudnog sustava SFRJ. Taj dio penalizacije tako je sveden praktički samo na TMG kao jedinog krivca koji je tim ilegalnim mjerama utvrđen kao bogati krajnji nositelj takve štete.

Uz negiranje svoje odgovornosti za nastale štete, uključila se i Direkcija INA-e, jer se postupak penalizacije nastavio s odlukom INA-e o isključenju INA Petrokemije iz sustava INA-e već s 30. listopada 1990. godine. Taj dio kažnjavanja dobro organiziranog kolektiva mnoge je iznenadio tim više jer je zapravo INA bila potpuno uključena u bit i sam cilj zavjereničkog procesa izvedenog putem SIV-a SFRJ još iz 1983. godine. Bila je to netransparentna, pritajena i nepoštena mjera anonimne grupe iz nove INA-e, jer njezini članovi nisu željeli ni čuti za bilo kakve svoje obveze oko nastalog problema. Nisu uzeli u obzir ni 25 godina uspješne i pozitivno ocjenjivane suradnje s petrokemijskom baštinom u članstvu SOUR-a INA od daleke 1965. godine. Pritom su zaboravili na činjenicu da su najviša tijela INA-e zajedno s vlastima SR Hrvatske još 80-ih godina odobrila razvojni program TMG-a kao važan objekt modernizacije hrvatske industrije, s ciljem općeg unapređenja ukupne poljoprivredne proizvodnje.

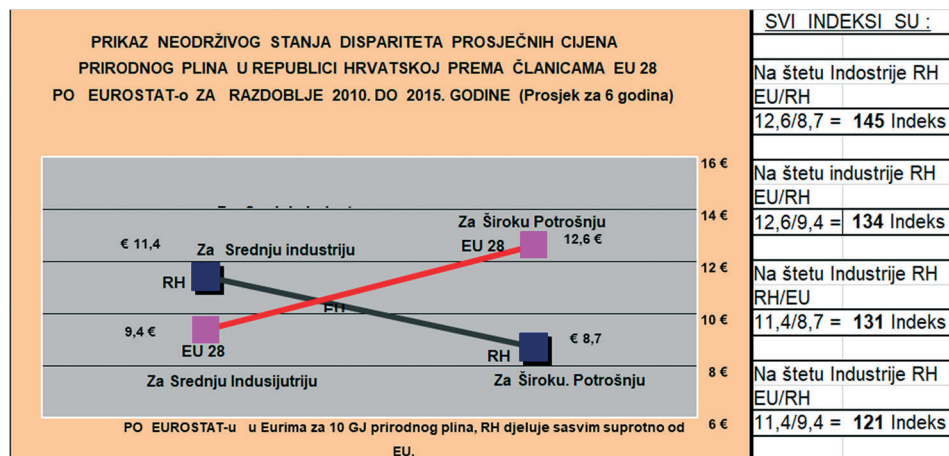
5. Još tri otežavajuća rješenja za kutinsku Petrokemiju

Prvo, da se to velebno i strateški važno poduzeće, netom iza okončane tehnološke modedrnizacije i izgradnje II. faze TMG-a preformira u samostalno dioničko društvo u većinskom državnom vlasništvu s minornim i ograničenim kapitalom, pripremljenog za proces tzv. privatizacije, odnosno za traženje strateškog partnera koji bi mogao pokriti sve tako nastale navedene štete.

Drugo, uz djelomično razumijevanje nastale situacije u kojoj se našla Petrokemija, druga Vlada RH naredila je INA Naftaplinu pojeftinjenje prirodnog plina, tj. osnovne tehnološke sirovine za postrojenje amonijaka i svih gnojiva u TMG-u za 20 %, kako je to uobičajeno u razvijenim zemljama Europe. Ta je uredba poštivana 3-4 godine, da bi se situacija s opskrbom nakon toga još više pogoršala i prepustila stihiji uvoza skupog plina iz dalekog Sibira, premda se INA još 1968. obvezala za Kutinu osiguravati domaći plin iz savsko-podravskih revira¹⁹, koji je tad bio tri puta jeftiniji od uvoznog. Osim toga, vladina agencija HERA²⁰ nije dobila ovlaštenje da regulacijom osigura primjenu povlaštene i

¹⁹revir, područje u kojem se nalaze objekti neke sirovinke ili gospodarske osnove

²⁰HERA, Hrvatska energetska regulatorna agencija, vladina službena agencija za energetske regulacije

Sl. 7.: Prikaz neodrživog stanja dispariteta prosječnih cijena prirodnog plina u RH prema članicama EU 28 prema Eurostatu za razdoblje 2010. – 2015.

prioritetne ukupne opskrbe i cijene prirodnog plina za njegovu uporabu u proizvodnji gnojiva, kao njegovu osnovnu i jedinstvenu tehnološku sirovinu, koju se u EU-u i svuda u svijetu priznaje i poštuje.

Treće, nova Petrokemija, formirana kao dioničko društvo, obvezna je na provođenje tzv. restrukturiranja za pripremu privatizacije tog strateškog poduzeća, posebno važnog za agrar, što je uglavnom u upravi tog već dioničkog društva shvaćeno kao zahtjev za bitno smanjenje broja zaposlenika. Nije javnosti dana informacija da je kutinska Petrokemija na taj neprikladan način smanjila svoju radnu snagu čak za 2000 djelatnika, od čega je zbog zatvaranja ostalih poslovnih djelatnosti tvrtke (u Novoj čađari i u Glinari) smanjen broj zaposlenih za svega 400 djelatnika, što znači da je reducirano čak 1600 osoba, ali je istodobno reducirana i proizvodnja gnojiva. Tim višegodišnjim postupcima veći broj stručnog i strukovnog kvalificiranog kadra, pogotovo iz brojnih službi za održavanje i izradu rezervnih dijelova, napustio je vjerojatno na razne načine tvrtku, čime su obogaljili svoje ranije dogovorene obveze kod provođenja svakogodišnjeg generalnog remonta i sličnih radova, pa je i to utjecalo da su postrojenja I. faze TMG-a reducirana, što je dovelo do smanjenja ukupnih kapaciteta TMG-a za ranijih 750 000 t/god. Drugim riječima, ranija postrojenja iz I. faze TMG-a nisu više uvrštena ni u tzv. unutrašnje rezerve tvrtke, što je šteta, pogotovo oko usmjerenih napora za obnovu bivšeg gravitacijskog tržišnog područja, koje bi sad postalo izvozno tržište jer je izvoz dobio velik značaj za potencijalno povećanje BDP-a i u RH.

Među ostalim problemima nalazi svoje mjesto i odluka da su zaposlenici Petrokemije izgubili pravo na otkup dionica INA-e za popuste u zamjeni za

Sl. 8.: Jedan od proizvoda Službe za održavanje TMG-a u brizi za zamjenu dotrajalih dijelova postrojenja (granulator RK 10101 NPK postrojenja)

radni staž, u kojoj su radili čitavih 25 godina, u odnosu na druge zaposlenike INA-e, koji su radili u INA-i samo dvije godine dulje, jer je INA konstituirana 1963., tj. samo dvije godine prije. Te tzv. dionice INA-e i sad imaju svoju vrijednost, dok su dionice Petrokemije d. d. – Kutina nakon njihova uvođenja uskoro sasvim obezvrijeđene.

Veliko kutinsko poduzeće i neprocjenjiva baština iz ranijeg sustava, sad kao dioničko društvo već punih 28 godina uglavnom vegetira i uzaludno čeka strateškog partnera, ponajviše zbog neredovite opskrbe i previsoke cijene prirodnog plina (svoje osnovne sirovine za proizvodnju gnojiva).

Još ću jednom naglasiti da Petrokemija nikad nije bila gubitaš niti vječiti gubitaš kako je uvriježeno u javnosti, već je to, nažalost, učinjeno tek odlukama koje su praktički šutke priznale predmetnu odluku SIV-a SFRJ iz 1983. te različitim postupcima nečinjenja dugih 25 godina. Isto tako, ostajem u dubokom uvjerenju da se jednim pravnim aktom ne smije nekom poduzeću oteti njegova ostvarena akumulacija postignuta izvrsnim poslovnim rezultatima u dugom nizu godina, kao što je to ostvareno u opisanom slučaju poslovanja iz I. faze TMG-a. Takvi se postupci ni u kojem slučaju u poslovnom svijetu ne smiju tolerirati.

6. Epilog

Sadašnja Petrokemija d. d. iz Kutine, bez obzira na sve teškoće i nesretne okolnosti koje su je pratile, uoči 2018. navršit će 50 godina djelovanja na korist i puno zadovoljstvo visokom kvalitetom i dostupnošću brojnih proizvoda iz širokog područja svojeg korisnog djelovanja. Poljoprivrednici potrošači mineralnih gnojiva shvatili su veliku i važnu ulogu kompleksnih agrotehničkih postupaka kojima će moći utrostručiti svoje agrarne prinose uz pomoć ispravne i pravodobne primjene fertilizacije. Kutinska Petrokemija svoju je odgovornu ulogu uvijek obavljala vrlo stručno, na širokom gravitirajućem tržištu u zemlji i svijetu, i u granicama svojih brojnih nemogućnosti koje su u tekstu apostrofirane. U povodu proslave pola stoljeća postojanja ona će premašiti opseg svoje korisne opće društvene uloge ukupnom proizvodnjom većom od 53 milijuna tona vrlo široke lepeze raznih vrsta mineralnih gnojiva, što znači da su ruke djelatnika Internog transporta na jedinstvenoj pakirnici morale prebaciti čak 16 milijardi vreća od po 30 kilograma robe.

S obzirom na sav napor i tim povodom, od vlasti RH očekuje se kvalitetniji pristup u rješavanju brojnih problema s kojima se poduzeće susreće niz godina jer će to biti garancija uspješnog poslovanja u idućim godinama za traženi napredak hrvatskog agrara i traženog rasta budućeg BDP-a, koji će moći proizići iz više razine racionalnog raspolaganja bogatom i nenadoknadivom baštinom, koja je začeta i stvorena provedenom tehnološkom modernizacijom ukupne proizvodnje u Kutini dulje od trideset godina.

Ljudi koji su radili ili rade u tom gospodarski važnom poduzeću još nisu saznali prave razloge ponižavajućih odluka. Ako je trebalo priznati da nije bilo na raspolaganju potrebnih sredstava za sanaciju više puta opisanog problema izazvanog odlukom SIV-a još iz 1983. godine, sve se to moglo pravodobno objasniti, ali to nije učinjeno. Krivnja leži na organizatorima tog pritajenog postupka, koji se temeljio na netočnim informacijama o tzv. vječitom gubitaku, koje su možda i namjerno lansirane kako bi se što lakše donijela konačna odluka o višesložnoj penalizaciji i pronalaženju jedinog krivca za sve probleme. Jedini krivac nije imao pravo na obranu jer su konačne odluke utvrđene bez objektivnih konzultacija s brojnim pravim i kompetentnim akterima koji ni na koji način ne bi pristali na takve presude.

Moram priznati da su vremena u kojima su donesene presude bila vrlo složena i osjetljiva, u doba samog početka procesa osamostaljivanja i konstituiranja RH, s velikim kadrovskim promjenama na svim razinama. Izgleda mi da se ni tad nije moglo prozvati pravog krivca za nastale probleme još iz 1983. godine, a dokazi za naknadu kompletne predmetne štete u visini od 260 milijuna dolara, odnosno u sadašnjoj protuvrijednosti 1664 milijuna kuna, završili su

već na računima INA Petrokemije pa je predmet kao *fait accompli*²¹ stavljen *ad acta*, i to bez ikakvog prigovora na organizatora podvale još iz SFRJ.

To bi se čak i moglo prihvatiti, ali onda je ipak ostao otvoren problem s modelom primijenjene nepoštene penalizacije, koja je poništila 25-godišnju uspješnu suradnju između sad bivšeg, ali ni krivog ni dužnog člana INA-e, te reduciranog SOUR-a INA-e. Ako je sve to tako režirano zbog ostvarenja putem tzv. privatizacije ili nekog drugog tranzicijskog modela, onda su se autori penalizacije ozbiljno prevarili jer se to sve dosad nije uspjelo realizirati. Taj veliki i strateški važan industrijski kompleks ostvarivao je nekad izvoz od oko 15 % svojeg proizvodnog programa u 55 zemalja, prije svega zahvaljujući visokoj kvaliteti proizvoda.

Ako se pak sva penalizacija odnosila na količinsko pomanjkanje prirodnog plina za rad Amonijaka-2 pod punim kapacitetom od 1360 t/dan, računano na rad TMG-a od 1,85 milijuna tona finalnih mineralnih gnojiva godišnje (zbog zatvaranja Uree-1), red je da podsjetimo na dogovore s INA Naftaplinom još iz sredine 1986., neposredno nakon puštanja u rad svih postrojenja TMG-a vezanih za početak rada svih novih postrojenja II. faze, kao i na sve ranije ugovore s INA Naftaplinom kojima se INA obvezala na punu opskrbu TMG-a prirodnim plinom, pogotovo oslanjajući se i na puštanje u rad svojih novih plinskih postrojenja u Podravini (Molve).

TMG sigurno ne može snositi posljedice za sve nastale teškoće vezane za taj revir i njegove bušotine jer se moglo preuzete obveze rješavati iz drugih izvora ili pojačanog uvoza. Tu je HERA trebala odigrati glavnu ulogu, ali postala je neovlaštena za isporuke plina TMG-u, dok se takav plin ipak usmjeravao na izgradnju široke plinske mreže za Dalmaciju (koja, smatram, niti ne planira ozbiljno korištenje takvog plina za široku potrošnju zbog svojih klimatskih uvjeta). Otad se Kutinu više ne opskrbljuje uredno s tim plinom, pa ga se dovelo na cijenu najudaljenijih sibirskih nalazišta i najskupljeg Gaspromova plina uz ispomoc vukovarskog trgovačkog posrednika PPD-a (inače vlasnika RK Zagreb PPD), uvedenog u veliki plinski biznis. Ako se zbog toga uspjelo dovesti kutinskog industrijskog diva (dakle TMG, odnosno Petrokemiju d. d., tj. jedinog preostalog giganta domaće kemijske i petrokemijske industrije), u sadašnju situaciju, onda treba sve za to odgovorne dovesti u vezu s njegovom današnjom situacijom pod općom nelikvidnošću. Naravno da je i cijena tog plina kao osnovne tehnološke sirovine za proizvodnju amonijaka, odnosno gnojiva trajno pitanje koje zahtijeva ozbiljne promjene u razmišljanju nadležnih, osim u slučaju da se bitno promijenio odnos uopće prema agraru i mogućem izvozu gnojiva na već davno osvojena regionalna tržišta s kojima se računalo još 80-ih godina prošlog stoljeća i na čemu se temeljio i razvojni plan TMG-a nazvan II. faza.

²¹ fran. *fait accompli*; svršen čin, gotova stvar; događaji i činjenice koji se više ne mogu promijeniti

Sl. 9.: Neki od proizvoda Tvornice mineralnih gnojiva u karakterističnoj ambalaži Petrokemijinih boja

Na kraju želim naznačiti da se problem penalizacije s izbacivanjem INA Petrokemije iz INA-e ne može ni dovoditi u vezu s Naftaplinom jer su te veze dugotrajno uvjetovane i potvrđivane dulje od samog postojanja TMG-a, a problemi su se najčešće svodili samo na cijenu plina za tu jedinstvenu tehnološku sirovinu, za koju su trebali uvijek biti primjenjivani povlašteni uvjeti. Sva takva pitanja ostaju i nadalje otvorena, unatoč posve izmijenjenim uvjetima i odnosima u konstelaciji s MOL-om.

Nadam se da se sve to tad nije događalo zbog razlika u odnosima velegrada prema provincijalcima, koji su vječno imali niže plaće od onih iz centralnih službi, jer osobno svjedočim o suprotnom. Kao stari Zagrepčanec, nakon završenog ukupnog školovanja otišao sam na rad u Kutinu, zajedno s pridošlim brojnim VSS/VŠS-ovcima i specijalistima, čiji je udio rastao s jedva 0,5 % za mojih 37 godina do umirovljenja u istoj tvrtki čak na 12 % za tadašnjih ukupno 3600 djelatnika (rast 30 puta). Spominjem to zbog učestalih obratnih postupaka i zahtjeva za selidbe iz Kutine za Zagreb, čime je potpomognuta opća provincijalizacija metropole.

Prvotno sam pripremio nešto opširniji prikaz muka koje i danas proživljava kutinski TMG po pojedinim poglavljima, ali sam od toga odustao, jer je i ovo što sam napisao samo po sebi preopsežno. Naslovi poglavlja koji su se odnosili na prezentaciju INA Petrokemije bili su sljedeći:

- Kadrovska situacija i timski rad
- Razvojni iskorak s II. fazom TMG-a
- Organizacija kvalitativne laboratorijske kontrole i služba Primjene gnojiva
- Organizacija održavanja
- Služba razvoja i inovacija
- Organizacija ERC-a i sustava planiranja
- Organizacija uvoza-izvoza unutar sustava INA-Commerce – Zagreb
- Poslovna udruženja
- Uloga PBZ-a i World Banka iz Washingtona DC
- Početak i uzroci pada
- Grafikon naknadno dodan 2018. godine: Trend uspješnosti proizvodnje mineralnih gnojiva kroz proteklih 50 godina do jubileja (od 1969. do 2018.).

Zaključak

Pokušaji da se krajem postojanja SFRJ izvrši kompletna sanacija dugoročnih šteta nastalih zaleđivanjem cijena mineralnih gnojiva nisu uspjeli pa su se u sam osvit osamostaljenja RH zatresli financijski temelji INA Petrokemije. Ovdje se ne govori o gubicima, nego prije svega samo o knjigovodstvenim evidencijama, kojima se samo evidentiraju štete izazvane voljom, snagom i silom administracije, koja je bila svjesna svoje kreacije, ali i nemoći da normalno drugim instrumentima spasi jugoslavenski agrar od posljedica iznimno visoke inflacije i katastrofa koje su se približavale. Ovdje se nije radilo o poslovnim gubicima, koji bi proizlazili iz nemara poslovnih sredina i aktera, već samo o državnim štetama koje se normalno očekuje nadoknaditi, pretpostavljeno budžetskim sredstvima tako oštećenih republika.

Stoga si uzimam pravo legitimirati onoga tko je takvu zlonamjernu odluku ponajprije donio, a zatim je prepustio rješavati iz republičkih budžetskih izvora, da bi na kraju bila priznata od nove vlasti kao *fait accompli*, i kojoj daje svoj legitimitet odnosno suglasnost da se predmet rješava na način i po namjerama SIV-a SFRJ. Isprika za takvo ponašanje stvarni je nedostatak raspoloživih sredstava u budžetu RH za takva traženja, ali to se moralo i rješavati kako se inače radi ili uobičajenim obveznicama, koje će se pokrivati postupno prema mogućnostima države u cijelosti.

U ovom slučaju to tako nije urađeno, nego je primijenjen, nazovimo ga balkanski model, zapapren opisanom penalizacijom: netransparentnim protjerivanjem u sam osvit osamostaljenja RH, iz SOUR-a INA u kojem se živjelo, pregovaralo, prosuđivalo, dogovaralo i “komandovalo” čitavih 25 godina. Time

je ugrožen razvojni program Petrokemije kojim je počela ozbiljna tehnološka modernizacija proizvodnog programa, a za koji je čak naknadno primila i visoko međunarodno priznanje ISO izvrsnosti. Sve naknadne radnje oko dobivenih kompenzacija nisu ni slika pokrivanja tako izazvanih prioriternih šteta po navedenim podignutim sudskim tužbama, samo za pripadajući dio TMG-u (za 260 milijuna dolara po sadašnjem tečaju u protuvrijednosti od 1664 milijuna kuna), kao i bez svih novonastalih šteta, uz utjehu da će novo dioničko društvo, Petrokemija d. d. – Kutina moći nastaviti svoju ekspanziju i daljnji poslovni život (valjda do provedene privatizacije).

Još ću jednom naglasiti: Petrokemija nije nikad bila vječiti gubitaš. Sve je to sad samo povijest, ali ostaje u pamćenju INA i njezina izdaja koja se ne zaboravlja, a to se sad više ne tiče, niti se može primijeniti ili odnositi na tvrtku INA-MOL.